

Helena Chybová: **Kroměříž zmizelá a znovu objevená aneb Historie ukrytá pod dlažbou města.** Kroměříž 2009. 389 stran, bohatá barevná i černobílá fotografická a kresebná dokumentace zařazena v textu, anglické a německé resumé (s. 371–373), slovníček odborných výrazů a pojmů (s. 375–379), soupis pramenů a použité literatury (s. 381–385), náklad 1 000 výtisků, vydání první. ISBN 978-80-85945-52-2.

Výpravnou publikaci věnovanou dějinám Kroměříže od nejstarších dob až za práh novověku vydalo Muzeum Kroměřížska s podporou grantu z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu a Zlínského kraje. Tato podpora se jistě zasloužila o vysokou úroveň tisku, umocňující bohatou obsahovou stránku publikace a v neposlední řadě též umožňující kvalitní reprodukce starší fotodokumentace archeologických výzkumů, které jsou páteří a spojovacím prvkem jednotlivých pohledů na události dávno minulé, jejichž stopy zůstaly zachovány v archeologických situacích a nálezech a prostřednictvím odborně erudované interpretace se čtenářům představují v historických souvislostech.

Po úvodních slovech směřují první pohledy do geologické minulosti Kroměříže zdokumentované odkrývají v areálu bývalého letního kina za Domem kultury (s. 10–15), kde zcela unikátně vystupují až k současné úrovni terénu pestré třetihorní jíly a písky s pozůstatky pylových zrn okolní fauny i mikrofosilií obyvatel teplých mělkých jezerních vod a moří. Po tomto krátkém exkurzu se začínají prezentovat lokality s nejstaršími doklady pravěkých kultur (s. 16–31) počínaje stopami po tábořících lovců a sběračů starší doby kamenné a četnými osteologickými pozůstatky pestré škály studenomilných druhů čtvrtohorní fauny. Příznivé podmínky k osídlení nabízely hřebeny údolních teras podél toku Moravy, kudy vedly významné obchodní komunikace. Na tomto území, kde později vyrostlo středověké město, docházelo především v souvislosti s těžbou cihlářských hlín k četným archeologickým nálezům už na sklonku 19. století. Ukázky dobových textové i kresebné dokumentace svědčí o vysoké odborné úrovni amatérských výkopů i sběrů a bez zajímavosti není ani srovnání se současnou terénní i nálezovou dokumentací vedenou moderní oborovou metodikou. Další kapitola je, opět s pomocí archeologických odkrývů, věnována pohřebišťům (s. 32–43), a to především žalovným, z různých etap doby bronzové, s rekonstrukcemi funerální komuniky. Zemní práce v městském jádru však krom pravěkých hrobů zachytily i pozůstatky zrušených středověkých hřbitovů, křesťanských i židovských (náhrobky), a novověkého hřbitůvku cholerového (založen v době epidemie v roce 1831) či morového. K tématu pohřbívání se obrací i některé z následujících kapitol. Snaha po odhalení totožnosti ostatků asi padesátiletého muže, který zemřel na následky perforace lebky a byl pohřben v presbytáři kostela sv. Mořice (s. 178–189), je z pochopitelných důvodů pouze naznačena. Prostor je věnován archeologicky zkoumaným situacím uvnitř chrámu s četnými pohřby včetně nejvýznamnějšího z nich, hrobky biskupského zakladatele Bruna ze Schauenburka. V kroměřížských chrámech (s. 190–201) byli dle dobových zvyklostí pohřbíváni krom vysoce postavených osob duchovních i příslušníci významných měšťanských rodin, jak dokládá i řada renesančních náhrobních kamenů nejen u sv. Mořice, ale i ve farním chrámu Panny Marie. Archeologické metody se uplatnily také při výzkumech novověkých krypt, jako například v kostelíku sv. Michala, ve františkánském chrámu sv. Trojice či v dodnes zachované kryptě piaristů pod kostelem sv. Jana Křtitele. Neobvyklý nález popravčí jámy byl dokumentován v extravilánu, na jižním svahu kopce Barbořiny, kde stávala městská šibenice (s. 202–209).

Zpět však k době bronzové, která se v Kroměříži nezapsala jen intenzivním osídlením. K nejvýznamnějšímu nálezů byly muzejní pracovníci přivlášeni v roce 1979, kdy na staveništi dnešní knihovny narazili dělníci na „poklad“ 44 bronzových sekerků, srpů, sekeromlatů a bronzové suroviny (s. 44–51). Do země byl depot ukryt v době nastupující kultury lužických popelnicových polí, většina předmětů však náleží ještě středodunajské kultuře mohylové. Na základě koncentrace ojedinělých nálezů bronzových předmětů mezi Kroměříží, Hradiskem a Hulínem související s již zmíněnou obchodní komunikací nevylučuje autorka právě s podporou bohatého depotu přímo na jižní Kroměříže existenci opevněného centra, jehož fortifikace mohla být zničena při pozdějších stavebních aktivitách. Bronzový depot však nebyl v dějinách kroměřížské archeologie jediným hromadným nálezem obdobného charakteru. Už v roce 1902 bylo při přestavbě domu v Kovářské ulici objeveno přes osm set stříbrných mincí konce 14. – počátku 15. století v keramické nádobě (s. 231–247). Další podobné nálezy z 19. i 20. století jsou známé většinou jen díky strohým dobovým záznamům. Větší štěstí potkalo soubor mincí, šperků a dalších cenností z 16. až počátku 17. století, který nálezci v roce 1897 předali do rukou starosty, odkud se pak větší část přece jen nakonec dostala do muzejních sbírek.

Výhodnou polohu místa i příznivé podmínky ocenili i Slované, kteří se zde usazovali již od 6. století, jak dokládají výzkumy na jižním okraji města (s. 54–61). Kontinuitu osídlení lze sledovat do doby po polovině 10. století, kdy byla náhle přerušena blíže nespecifikovanými událostmi. Výzkumy v lokalitě Nohylák a Za Prachárnou ukázaly lokální odlišnost v typologii staroslovanských obytných chat, které zde byly nadzemní, zřejmě srubové konstrukce. Příčinou tohoto netypického stavebního postupu bylo patrně nepropustné jílové podloží udržující vysokou hladinu spodní vody. Nepříliš početný nálezový celek, nápadně chudý na kovové předměty, tvořila především keramika a překvapivě také torza dvou kostěných hřebenu. Další z unikátních nálezů, jantarový křížek, koresponduje s následnou etapou osídlení v podobě tržní osady (s. 62–79), která na jantarové stezce poblíž kroměřížského brodu prosperovala už od raného středověku. Ves s mostním mýtem přešla v roce 1107 z majetku údělného olomouckého knížete Oty II. zvaného Černý do rukou olomouckých biskupů. Do slibného rozvoje kroměřížské osady zasáhl dramatickým způsobem tatarský a kumánský vpád na Moravu (1241 a 1253), jehož ničivé důsledky ukazují rozptýlené požárové

vrstvy. Katastrofální zničení osady však dalo podnět k nové lokační vlně, na níž se významně podíleli saští a slezští kolonisté. Dynamický rozvoj lokačního období provázejí bohaté nálezy celky především keramických tvarů domácí provenience, kovových a kostěných předmětů dokládajících různá odvětví řemeslné výroby včetně kovolictví a šperkařství, ale i bronzové a skleněné ozdoby svědčící stejně jako výše zmíněný křížek o čilých obchodních kontaktech, v případě jantaru se vzdáleným Pobaltím. Přerod trhové vsi v plně institucionalizované středověké město odstartovala jedna z velkých osobností na olomouckém biskupském stolci, Bruno ze Schauenburka, a dovršil jeho nástupce Dětrich. Město bylo obeháno hradební zdí zesílenou příkopem a valy, v nejméně ohrožené části města pak ještě hranolovými věžemi (s. 80–91). Vývoj fortifikačního systému sleduje autorka i s pomocí vedut až do 19. století, kdy došlo k jeho postupnému zrušení. Samostatnou jednotku v městském prostředí tvořilo biskupské sídlo (s. 92–105). Otazníky kolem lokalizace v pramenech první poloviny 12. století zmiňovaného biskupského dvorce dosud jednoznačně nevyšly ani archeologické výzkumy realizované v areálu současného arcibiskupského zámku, kam bývá tradičně původní dvorec umísťován. Odkrytá, místy neporušená souvrství svědčí o absenci osídlení této terasy v raném středověku, což obrací pozornost k lokalitám s podobně dominantní polohou či prokázaným dobovým osídlením. O mnoho jasnější však není ani umístění raně gotického sídla Brunova, o němž se sice mluví jako o kroměřížském hradu, ve středověkých pramenech je ovšem skromněji zvané biskupským domem. Fragменты staršího zdíva ve sklepních prostorách novověké biskupské rezidence však svým charakterem do tohoto rámce nezapadají. Podle autorky je lze považovat za součást městského opevnění.

Větší pozornost je zasluženě věnována některým méně obvyklým předmětům hmotné kultury, jako je tomu v případě dvou kovových a jednoho kostěného stylu (v tomto případě není interpretace jednoznačná) i knižním kováním (s. 106–113), středověkému keramickému chřestitku, které mohlo být používáno při magických rituálech podobně jako nádoby s majuskulními nápisy (s. 153–157), raně novověkému mosaznému umyvadlu či požárnímu háku (s. 222–229) a kurióznímu podvrhu kamenného slovanského bůžka, který už v době svého „objevení“ v roce 1892 vyvolal polemiku mezi příznivci a obhájci údajných slovanských runových památek a oficiální vědou (s. 356–363).

V několika kapitolách se z různých pohledů představují kroměřížští hrncíři. Nejdříve ti ze zaniklého výrobního okrsku, kteří až do sklonku středověku pracovali na tzv. Kovářském předměstí (s. 114–143). Baterie hrncířských pecí z Milíčova náměstí poskytla autorce možnost detailní interpretace nejen pracovních postupů a široké škály produktů, ale i obytného záměstí. Zdejší kuchyňskou, stolní i kamnářskou keramiku lze stejně jako drobnou plastiku nalézt v obsahu kroměřížských odpadních jímek (s. 248–269) a studní (270–281), které jsou zde zpracovány nejen po stránce obsahové, ale i typologické a funkční. Vývoj v zásobování města vodou je zdokumentován i v další z kapitol věnované vodovodům a souvisejícím stavbám zvyšujícím životní úroveň měšťanů od druhé poloviny 17. století (s. 308–321). Na tradici kroměřížského hrncířství pak navazuje další z unikátních nálezů dílny, tentokrát z konce 16. století, specializované na výrobu kachlů (s. 282–307).

Archeologické výzkumy byly nápomocny také při rekonstrukci změn městského domu ve středověku a raném novověku (s. 158–169) stejně jako při vyvracení mýtů o patrovém podzemním labyrintu sklepů (s. 210–221). Nesoudržné podložní zeminy s vysoko sahající spodní vodou byly složitou překážkou i v případě jednoduchého podsklepení, kde bylo opakovaně archeologicky zjišťováno navýšování úrovní podlah vrstvami navážek a jílu vedené snahou po zamezení zaplavování sklepů. Dalším archeologicky „odtajněným“ podzemním systémem se stala krytá městská kanalizace budovaná od druhé poloviny 17. století. Na druhé straně však archeologie doklady dobových mýtů překvapivě přináší (s. 144–151). Tak je tomu i v případě stavební oběti sestávající ze zvířecích kůstek a tzv. hromového kamene v keramické nádobě uložené dnem vzhůru pod podlahou středověké obytné stavby na Riegrově náměstí i dalších obdobných nálezů. Magická symbolika je někdy též přisuzována otiskům zvířecích tlapek na různých typech středověkých cihel (s. 171–177). Není však vysvětlením jediným. Vedle náhodného přeběhnutí zvířete (většinou se jedná o psí otisky) po sušících se polotovarech mohly otisky vznikat záměrně k podobnému účelu, jakému sloužily kamenické značky či k praktickému označení výrobní série.

Novinkou v archeologických aktivitách je výzkum části areálu Květné zahrady ze 17. století (s. 322–355), jejíž původní podoba byla známa pouze z dobových vyobrazení. Sondy položené po vyhodnocení ikonografických a archivních pramenů v místech předpokládaných pozůstatků účelových staveb přinesly odpovědi na téměř všechny otázky týkající zaniklé tzv. Holandské zahrady a obohatily zahradní archeologii o unikátní nálezový celek běžné i luxusní nejen zahradní, ale i kamnářské keramiky určené k vytápění kaldaria.

V samém závěru se mohou čtenáři v krátkých medailoncích seznámit s osobnostmi, které se od 19. století až do současnosti na archeologickém zkoumání Kroměříže podílely (s. 364–367).

Publikace je svým populárně naučným stylem určena zájemcům o historii z řad široké laické veřejnosti, její odbornou úroveň to však v žádném případě nesnižuje. Zarazením archeologických výzkumů a široké škály pramenů hmotné kultury do historických souvislostí předkládá v mnoha ohledech nový a ve všech směrech velmi přínosný příspěvek k dějinám Kroměříže. Ocenění se jí dostalo i v oblasti muzeologické, a to zcela zaslouženě nejvyššího. V VIII. ročníku Národní soutěže muzeí Gloria musaealis 2009 získala v kategorii publikace roku první místo.

Irena Loskotová